

Birinci Basamak Sağlık Kuruluşuna Başvuran Kadınların Medya ve Televizyon Okuryazarlığı ile Akılcı İlaç Kullanımı İlişkisinin Belirlenmesi

Determination of the Relationship Between Media and Television Literacy and Rational Use of Medicines in Women Applying to Primary Health Care Organizations

Ayşegül SARIOĞLU KEMER¹, Nisa YAVUZER BAYRAK² ve Gülnaz ATA³

¹Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, Trabzon, aysegulsarioğlu@msn.com, orcid.org/ 0000-0001-9882-3301

²Dr. Arş. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Semra ve Vefa Küçük Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Nevşehir, nisayavuzer@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-2795-4907

³Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Erbaa Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Tokat, gulnazata243648@gmail.com, orcid.org/0000-0002-5130-2610

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
09.04.2025
Kabul/Accepted:
26.12.2025

DOI:

10.18069/firatsbed.1672411

Anahtar Kelimeler

Akılcı İlaç Kullanımı,
Kadın, Medya, Medya
Okuryazarlığı

ÖZ

Bu çalışmada kadınların medya ve televizyon okuryazarlığı ile akılcı ilaç kullanımı ilişkisinin ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Kesitsel ve ilişki arayıcı türdeki bu araştırmanın örneklemini 303 kadın katılımcı oluşturmuştur. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı analizler, bağımsız örneklemelerde t-testi ve tek yönlü varyans analizi, pearson korelasyon analizi ve hiyerarşik çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Kadınların medya ve televizyon okuryazarlığı puan ortalaması 75.50±12.58 [Min=29.23 / Maks=100.00] ve akılcı ilaç kullanımı puan ortalaması 36.49±5.04 [Min=11.00 / Maks=42.00] olarak belirlenmiştir. Medya ve televizyon okuryazarlığı ile akılcı ilaç kullanımı arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ($r=0.313$, $p<0.001$), medya ve televizyon okuryazarlığı ile yaş arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı ($r=-0.388$, $p<0.001$) ve Akılcı İlaç Kullanımı ile yaş arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı ($r=-0.252$, $p<0.001$) bir ilişki belirlenmiştir. Modelde kadınların medya okuryazarlığı puanlarının %4.5 artışla akılcı ilaç kullanımındaki varyansın %22.9'unu anlamlı şekilde açıkladığı saptanmıştır ($R^2=0.229$; R^2 Değişim=0.045; $p<0.001$). Kadınların medya okuryazarlığı düzeyi arttıkça akılcı ilaç kullanımı düzeyleri artmaktadır.

ABSTRACT

This research was conducted to determine the relationship between women's media and television literacy and rational use of medicine, as well as the factors influencing them. The cross-sectional and correlational study data were collected from 303 female participants. Descriptive analyses, independent sample t-test, one-way analysis of variance, LSD and Dunnett T3 post-hoc tests, pearson correlation analysis, hierarchical multiple regression analysis and Cronbach's Alpha internal consistency coefficient were used in the data evaluation. The average media and television literacy score of the women was 75.50±12.58 [Min=29.23 / Max=100.00], and the average rational use of medicine score was 36.49±5.04 [Min=11.00 / Max=42.00]. A moderate, positive, and significant relationship was found between media and television literacy and rational use of medicine ($r=0.313$, $p<0.001$), a moderate, negative, and significant relationship between media and television literacy and age ($r=-0.388$, $p<0.001$), and a low, negative, and significant relationship between rational use of medicine and age ($r=-0.252$, $p<0.001$). It was determined that women's media literacy scores significantly explained 22.9% of the variance in rational use of medicines, with a 4.5% increase in 4.5% in the model ($R^2=0.229$; R^2 Change=0.045; $p<0.001$). As women's level of media literacy increases, their level of rational use of medicines also increases.

Keywords

Media, media and
television literacy, rational
use of medicines, women

Atıf/Citation: Sarioğlu Kemer, A., Yavuzer Bayrak, N. & Ata, G. (2026). Birinci Basamak Sağlık Kuruluşuna Başvuran Kadınların Medya ve Televizyon Okuryazarlığı ile Akılcı İlaç Kullanımı İlişkisinin Belirlenmesi. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(Özel Sayı: Kadın Araştırmaları), 39-51.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Gülnaz ATA, gulnazata243648@gmail.com

1. Giriş

Medya okuryazarlığı kavramı, medya iletilerine erişim, mesajları analiz etme-çözümleme, değerlendirme, mesajlara cevap verme, mesajı alma konusunda tercih yapabilme ve medyadan elde edilen bilgiler konusunda eleştirel bakış açısına sahip olma yetisi olarak tanımlanmaktadır. Medya ve televizyon okuryazarlığı kavramı yazılı, yazılı olmayan, geleneksel ve dijital medya gibi farklı formatlardaki tüm medya biçimlerini kapsamaktadır. Çok yönlü içeriğe sahip medya okuryazarlığı kavramı bir yandan medya oluşturma ve iletmeyi kapsarken diğer yandan gelen medya mesajlarını alma, çözümleme ve özümsemeyi içermektedir. Temelde bir davranış modeli olan medya okuryazarlığı, medyadan gelen mesajlara sorular sorarak doğru şekilde anlama ve daha bilinçli bir şekilde ortamda var olmayı gerektirmektedir. Medya okuryazarlığı becerisi eğitim, sosyal, siyasi, iletişim, tüketim, dijital güvenlik, mahremiyet, kültürel algı, bilgi edinme, edebiyat, sanat ve sağlık gibi birçok alanda önemli etkilere sahiptir (Altıntop vd., 2020; Wuyckens vd., 2022).

Günümüzde sağlık ile ilgili yoğun bir mesaj alışverişinin yaşandığı medya araçlarına/ortamlarına ilişkin okuryazarlık kavramı özellikle önem arz etmektedir (Levin-Zamir ve Bertschi, 2018). Araştırmalar, medya okuryazarlığının bireylerin eleştirel düşünme yeteneklerini güçlendirdiğini ve doğru sağlık bilgilerini yanıltıcı bilgilerden ayırt etmelerine yardımcı olduğunu ortaya koymaktadır (Akbarinejad vd., 2017; Shinta vd., 2019). Son yıllarda günümüz medyasında çokça yer verilen konulardan biri de ilaçlar ve ilaç kullanımıdır. Medyanın ilaç kullanımıyla ilgili sağladığı kolaylıklar, sağlık hizmetlerine daha hızlı erişim ve bilgiye ulaşım imkânı tanırken; yanlış bilgi, bağımlılık ve ilaç etkileşimleri gibi ciddi sorunlara da yol açabilmektedir (Scull vd., 2018; Wood, 2022). İlaç kullanımıyla ilgili doğru ve güvenilir kaynaklardan gelen bilgilere dayanarak karar almak ve akılcı ilaç kullanımına sahip olmak oldukça önemlidir (İskender, 2023; Semerci, 2023). Akılcı ilaç kullanımı “hastaların ilaçları klinik ihtiyaçlarına uygun şekilde, kişisel gereksinimlerini karşılayacak dozlarda, yeterli zaman diliminde, kendilerine ve topluma en düşük maliyette almalarını sağlayan kurallar bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz ve Çıtıl, 2022). İlaç basit bir tüketim malzemesi olmadığı için kullanımda akılcı davranmak önemli ve zorunludur. İlaçların uygun olmayan kullanımı olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Bayrak ve Polat, 2021; Tang vd., 2022). DSÖ’nün verilerine göre, dünya genelinde tüm ilaçların yaklaşık %50’si uygun olmayan şekilde reçetelendirilip satılmakta veya uygulanmaktadır (World Health Organization, 2002). Türkiye’de ise üç büyükşehirde yürütülen bir çalışmada reçetesiz ilaç kullanımının %48 oranında olduğu (HaberTürk, 2010), başka bir çalışmada ise akılcı ilaç kullanımı konusunda bireylerin %45 oranında yeterli bilgiye sahip olmadığı belirlenmiştir (Aslam vd., 2016). Annelerle yürütülen bir çalışmada, %70’inin ilaçları akılcı kullanmadığı, %90’ının ise çoğunluğu ağrı kesiciler ve antibiyotiklerden oluşan ilaçları reçetesiz kullandığı saptanmıştır (Çınar, 2018). Başka bir çalışmada, kadınların %40’ının evde ilaç biriktirme, %24.7’sinin başkasına iyi gelen ilacı kullanma, %29.6’sının başkasına ilaç önerme gibi akılcı olmayan ilaç kullanımı davranışı sergilediği belirlenmiştir (Yılmaz vd., 2011).

Akılcı olmayan ilaç kullanımı, hastaların tedaviye uyumunun azalması, bazı ilaçlara karşı direnç gelişmesi, hastalıkların tekrarlaması ya da uzaması, ilaca karşı yan etkinin gelişmesi gibi olayların sıklığını artırmaktadır. Bu durum birey/toplum sağlığının olumsuz etkilenmesinin yanı sıra ilaç israflarına ve büyük ekonomik kayıplara da sebep olmaktadır (Ercan ve Biçer, 2019; Özyurt vd., 2018). Türkiye’deki sağlık harcamalarının yaklaşık %25.9’unun ilaç harcamalarına ayrıldığı bilinmektedir (Kolukısa, 2020). Akılcı olmayan ilaç kullanımının hem sağlık hem ekonomi alanındaki olumsuz sonuçlarını önlemek için 2000’li yılların başında Sağlıkta Dönüşüm Programı’nın bileşenlerinden birisi akılcı ilaç kullanımı olarak belirlenmiştir (Yağar ve Soysal, 2018). Daha sonra Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu bünyesinde Akılcı İlaç Kullanımı Birimi’nin kurulması, 2014 ve 2018 yıllarında Akılcı İlaç Kullanımı Ulusal Eylem Planları’nın oluşturulması gibi önemli adımlar atılmıştır (Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, 2018). Bu faaliyetler kapsamında akılcı ilaç kullanımına yönelik yönlendirici nitelikteki olumlu mesajlar bireye ve topluma medya araçları ile ulaştırılmıştır. Örneğin “İlacım ne eksik ne fazla” sloganı ile broşür ve afişler hazırlanarak tüm aile sağlığı merkezlerine (ASM) ve hastanelere dağıtım sağlanmıştır (Kubat, 2018; Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, 2020). İnternette ise Sağlık Bakanlığı tarafından aynı sloganla kurulmuş olan ve verilerini aktif olarak güncelleyen bir site yer almıştır (Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, 2020).

Ek olarak Merkezi Hekim Randevu Sistemi aramalarının bekleme sürecinde akılcı antibiyotik kullanımı konusunda uyarıcı cümleler yerleştirilmiştir. TV’de ise Sağlık Bakanlığı tarafından oluşturulmuş akılcı antibiyotik kullanımına yönelik kamu spotları yayınlanmıştır. Medya araçları bir yandan akılcı ilaç kullanımında etkili şekilde kullanılırken diğer yandan ilaç/bitkisel ilaçların tanıtımı, pazarlanması, kullanımının öğrenilmesi,

satın alınması ve kullanıcı yorumlarının araştırılması gibi farklı amaçlarla da kullanılmaktadır (Uyar ve Asrak Hasdemir, 2020). Bu durumun özelde bireylerde genelde ise toplumda akılcı ilaç kullanımını etkileyebilir. Medyanın sağladığı bilgilerin doğru ve güvenilir olması, bireylerin ilaç kullanımıyla ilgili alacağı kararların doğruluğunu şekillendirebilmektedir. Hatalı veya yanıltıcı medya bilgileri ilaç kullanımı konusunda yanlış yönlendirilmelere neden olabilmektedir (Kurt vd., 2022). Medya okuryazarlığı gelişmiş kişiler, ilaç kullanımı ile ilgili medya mesajlarını eleştirel bir şekilde değerlendirerek, yanıltıcı bilgilere karşı daha dikkatli olabilmektedir (Aydemir ve Erdamar, 2018). Medya okuryazarlığı, ilaç kullanımı ile ilgili davranışları doğrudan etkileyen önemli bir unsurdur. Yüksek medya okuryazarlığı, bireylerin doğru ilaç tercihleri yapmalarını ve güvenli kullanım konusunda bilinçli olmalarını sağlarken, düşük medya okuryazarlığı ise yanıltıcı bilgilere dayalı yanlış ilaç kullanımını tetikleyebilmektedir (Güner, 2020; İskender, 2023). Bu yönleriyle medya ve televizyon okuryazarlığı toplumdaki tüm bireyler için akılcı ilaç kullanımının geliştirilmesi açısından önemli olmakla birlikte, çocuklar başta olmak üzere tüm ailenin sağlığını iyileştirici yönde birçok rol ve sorumluluğa sahip olan ve sağlıklı bir toplumun inşasında önemli bir grubu oluşturan “kadınlar” üzerinde durulması gereken bir örneklem grubudur (Akbarinejad vd., 2017; Kurt vd., 2022).

Kadınlar, genellikle aile içindeki iletişim ve eğitim süreçlerinde merkezi bir konumdadır. Bu nedenle medya ve televizyon okuryazarlığı konusunda bilinçli kadınlar, doğru bilgiye erişim, rol model olma, çocukların ve ailedeki diğer bireylerin medya kullanımı konusunda sağlıklı davranışlarını biçimlendirme, toplumda farkındalık oluşturma üzerinde etkili olabilir (Yılmaz vd., 2011). Literatürde toplumda büyük bir örnekleme sahip olan, anne/eş rolü ile aileyi, çalışan rolü ile kurumları, sosyal rolü ile toplumu etkileyen kadınlarla ilgili medya okuryazarlığı ve akılcı ilaç kullanımının ilişkisini belirlemeye/geliştirmeye/değerlendirmeye yönelik çalışmalar sınırlıdır. RTÜK tarafından gerçekleştirilen bir araştırmaya göre kadınların yaklaşık %23’ü hafta içi 2-5 saat en etkin medya araçlarından biri olan TV başında vakit geçirmektedir. Kadınların program tercihleri incelendiğinde; en çok izlenen programlar arasında 2. sırada bir sağlık programının yer aldığı, ilk 20 programın 6’sında sağlığa yönelik içeriklerin işlendiği ve kadınların programlarda öncelikle sağlıkla ilgili konuların yer almasını istedikleri görülmektedir (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2010). Sağlık programlarının önemli bir bölümünde ise sık sık bitkisel ilaç karışımlarına yönelik tarifler verilmekte ve ürünler tanıtılmaktadır. Kadınlar, sağlık bilgisi edinme konusunda sıklıkla aktif bir yaklaşım göstermektedir (Sørensen vd., 2012). Genellikle kadın örnekleminde medya okuryazarlığının kilo verme, beslenme ve zayıf kalma gibi beden imajına yönelik sağlık davranışlarını etkileme durumunu değerlendiren sınırlı sayıda çalışma sonucu bulunmaktadır (Halliwell vd., 2011; Mcarthur vd., 2016). Ek olarak kadın örnekleminde medya okuryazarlığı ve sağlık ilişkisini değerlendirmeye yönelik sadece birkaç nitel ve derleme türünde çalışmaya rastlanmıştır (Aslan, 2018; Bilişli, 2019; Değerli ve Değerli, 2018). Kadınların hem medya okuryazarlığı hem de akılcı ilaç kullanımı özelliklerini kazanması ve hayatında uygulaması oldukça önemlidir. Bu durum Türkiye’nin 2023 ulusal hedefleri kapsamına alınarak kadınlarda akılcı ilaç kullanımı ve medya okuryazarlığı davranışlarının kazandırılması hedeflenmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Bu çalışma; toplumda özellikle çocuklar olmak üzere tüm aile bireylerinin sağlık kararlarını önemli ölçüde etkileyen, yöneten rolleri ile önemli demografik gruplardan olan ve sağlık kurumlarını sıklıkla kullanan kadınlarda medya ve televizyon okuryazarlığı ile akılcı ilaç kullanımı ilişkisini ve etkileyen faktörleri değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

2. Materyal ve Metot

2.1. Araştırmanın Tipi

Araştırma kesitsel ve ilişki arayıcı türdedir.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma Erzurum İli merkez ilçelerinden Palandöken’e bağlı ve en yüksek popülasyona sahip Adnan Menderes Aile Sağlığı Merkezi’nde yürütülmüştür. Birinci basamak sağlık hizmeti veren bu kuruma kayıtlı 6589 kadın, çalışmanın evrenini oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğünü belirlemek için G*Power 3.1 programında analiz yapılmıştır. Araştırmanın temel değişkenlerinden akılcı ilaç kullanımı için puan ortalaması 30.98 ± 5.89 (grup 1) ve 33.46 ± 5.59 (grup 2) olarak alınmıştır (Kurt vd., 2020). Bu değerlere göre %95 güven aralığı, %5 hata payı, 0.45 etki büyüklüğü ve % 95 evreni temsil etme gücüyle örneklem büyüklüğü 276 olarak hesaplanmış ve yaklaşık %10 (27 kişi) yedekle birlikte çalışma 303 kadınla tamamlanmıştır. Araştırmada olasılıksız örnekleme

yöntemlerinden olan gelişigüzel güzel örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar, çalışmanın yürütüldüğü tarih aralığında aile sağlığı merkezine farklı sebepler (muayene, ilaç reçete ettirme, takip ve izlem vb.) ile başvuru yapmış kadınlar arasından seçilmiştir. Araştırmaya işitme, görme, tanınmış psikolojik problemi olmayan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 18 yaş ve üzeri kadınlar dahil edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri Katılımcı Bilgi Formu, Medya ve Televizyon Okuryazarlık Düzeyleri Ölçeği- Okuryazarlık Boyutu (MTODÖ) ve Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği (AİKÖ) kullanılarak toplanmıştır.

2.3.1. Katılımcı Bilgi Formu

Form kadınların yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, eğitim durumu, sürekli ilaç kullanma durumu, gün içerisinde medya araçlarını kullanma süresi, sosyal yaşamda medyadan etkilenme durumu, ilaç kullanımı konusunda medyadan bilgi alma durumu ve medyada ilaç konusunda söylenenleri uygulama yaklaşımına ilişkin 8 sorudan oluşmuştur. Sorular literatür (Demirtaş vd., 2018; Korkmaz ve Yeşil, 2011; Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2006, 2010, 2018, 2020; T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, 2020; Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu ve T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020) doğrultusunda araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

2.3.2. Medya ve Televizyon Okuryazarlık Düzeyleri Ölçeği-Okuryazarlık Boyutu

Ölçek, bireylerin medya ve televizyon okuryazarlık düzeylerini belirlemek üzere Korkmaz ve Yeşil (2011) tarafından geliştirilmiştir. Okuryazarlık ve Bağımlılık olmak üzere iki boyuttan ve 18 maddeden oluşan ölçek 5'li likert tipindedir. Ölçek ifadeleri (1) asla, (2) nadiren, (3) bazen, (4) genellikle, (5) her zaman şeklinde derecelendirilmiştir. Bu araştırmada ölçeğin Okuryazarlık Boyutu kullanılmıştır. Okuryazarlık Boyutu, bireylerin medya ve televizyon okuryazarlık düzeylerini belirleyen 13 ifadeden oluşmaktadır. Boyutun puanlanması için alınan ham puanların, en düşük 20 puan, en yüksek 100 puan olacak şekilde standart puanlara dönüştürülmesi gerekmektedir. Bunun için ham puanlar aracılığıyla hesaplanan bir formül [$A \text{ Standart Puan} = (A \text{ Ham Puan} / \text{Ölçek Madde Sayısı}) \times 20$] kullanılmaktadır. Bireyler aldıkları puanlara göre okuryazarlık düzeyleri açısından 20-35 puan: Çok düşük, 36-51 puan: Düşük, 52-67 puan: Orta, 68-83 puan: Yüksek ve 84-100: Çok yüksek okuryazarlık düzeyi olarak sınıflandırılmaktadır. Okuryazarlık Boyutunun Cronbach Alpha katsayısı 0.91'dir (Korkmaz ve Yeşil, 2011). Bu araştırmada boyutun iç tutarlık katsayısı 0.86 olarak belirlenmiştir.

2.3.3. Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği (AİKÖ)

Bireylerin akılcı ilaç kullanımına yönelik bilgi seviyelerini belirlemek üzere kullanılan ölçek Demirtaş vd., (2018) tarafından geliştirilmiştir. Tek boyuttan ve 21 maddeden oluşan ölçeğin ifadeleri 3'lü Likert "(0) Hayır, (1) Bilmiyorum, (2) Evet" seçenekleriyle değerlendirilmektedir. Ölçek puanlaması maddelerden alınan puanların toplanmasıyla elde edilmektedir. Ölçekte ters kodlanan (2,5,6,9,10,13,15,16,17,19,20. maddeler) ifadeler bulunmaktadır. Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeğinden en düşük 0, en yüksek 42 puan alınabilmekte, 35 puan ve üzeri alan bireyler akılcı ilaç kullanımı bilgisine sahip olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0.79'dur (Demirtaş vd., 2018). Bu araştırmada ölçeğin iç tutarlık kat sayısı 0.74 olarak belirlenmiştir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Veriler Ekim 2021-Şubat 2022 tarihlerinde toplanmıştır. İlgili aile sağlığı merkezinde araştırmaya katılmaya gönüllü olan kadınlara anketler elden verilerek doldurmaları istenmiştir. Yardım isteyen katılımcılara sorular araştırmacılar tarafından okunmuştur. Formun ortalama yanıtlama süresi 20 dakikadır. Doldurulan anketler araştırmacılar tarafından teslim alınmıştır. Araştırmada veri toplama sürecine COVID-19 salgını nedeniyle öngörülen tarihten yaklaşık bir yıl sonra başlanmıştır.

2.5. Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmada kullanılan ölçeklerin yazarlarından e-posta yoluyla izin alınmıştır. Veriler, etik kurul onayı (07/22-07.11.2019) ve kurum izni alındıktan sonra toplanmıştır. Veriler toplanmadan önce katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve sözlü onamları alınmıştır. Çalışmaya katılmaya gönüllü olan kadınlar araştırma kapsamına alınmış ve katılımcılara istedikleri zaman veri toplama sürecini sonlandırabilecekleri belirtilmiştir. Katılımcıların kişisel bilgileri kaydedilmemiş ve sundukları veriler çalışma kapsamında sadece bilimsel

amaçlarla kullanılmıştır. Araştırma sürecinde etik ilkelere ve Helsinki Deklarasyonu kapsamındaki standartlara tam uyum sağlanmıştır.

2.6. Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada örneklem belirlemek için G-power 3.1 istatistik paket programıyla güç analizi yapılmıştır. Diğer istatistiksel değerlendirmelerde SPSS 22.0 programı kullanılmıştır. Öncelikle verilerin normal dağılımı çarpıklık ve basıklık katsayılarıyla değerlendirilmiş ve sınır değer olarak +2 ve -2 aralığı kullanılmıştır (George ve Mallery, 2018). Araştırmanın temel değişkenlerine ilişkin çarpıklık değerinin (-1.685) - (-0.523); basıklık değerinin (0.516) - (1.550) aralığında olduğu belirlenmiş ve değişkenler için normal dağılım sağlanmıştır. Katılımcıların tanımlayıcı özelliklerinin belirlenmesinde yüzdeler ve frekans dağılımı; ölçek toplam puanlarının değerlendirilmesinde ortalama ve standart sapma değerleri kullanılmıştır. Katılımcıların tanımlayıcı özelliklerine göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasında bağımsız örneklemelerde t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Anlamlı farklılık belirlenen gruplarda ileri analizler için Least Significant Difference (LSD) ve Dunnett T3 Post-Hoc testleri uygulanmıştır. Sürekli değişkenler arasındaki ilişkiler pearson korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı özelliklerin ve medya okuryazarlığının akılcı ilaç kullanımı üzerindeki etkisini belirlemek için hiyerarşik çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Ölçüm araçlarının güvenilirliği Cronbach Alpha katsayısı ile belirlenmiştir.

3. Bulgular

Kadınların yaş ortalamalarının 35.80±14.49 yıl olduğu, %47.9'unun üniversite ve üzeri eğitim mezunu olduğu, %58.7'sinin evli olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kadınların %68.6'sının sürekli olarak ilaç kullandığı, %34.3'ünün medya araçlarını gün içerisinde 3-4 saat süre ile kullandığı, %52.8'inin ilaç kullanımı konusunda medyadan bilgi almadığı, %48.8'inin medyada ilaç konusunda söylenenleri uygulama noktasında sağlık çalışanlarına sorduktan sonra uygulama yaptığını ve %66'ının medyadan etkilenmediği belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Kadınların Tanımlayıcı Özelliklerinin Dağılımı (N=303)

Tanımlayıcı Özellikler		
Yaş [min-maks: 18-76 yıl]	Ort 35.80 n (Sayı)	Ss 14.49 % (Yüzde)
Eğitim Durumu		
Okuryazar değil	15	5.0
Okuryazar	21	6.9
İlkokul	56	18.5
Ortaokul	25	8.3
Lise	41	13.5
Üniversite ve üzeri	145	47.9
Medeni Durum		
Evli	178	58.7
Bekar	125	41.3
Sürekli İlaç Kullanma Durumu		
Var	95	31.4
Yok	208	68.6
Gün İçerisinde Medya Araçlarını Kullanım Süresi		
1-2 saat	97	32.0
3-4 saat	104	34.3
5 saat ve üzeri	102	33.7
Sosyal Yaşamında Medyadan Etkilenme Durumu		
Evet	103	34.0
Hayır	200	66.0
İlaç Kullanımı Konusunda Medyadan Bilgi Alma Durumu		
Evet	143	47.2
Hayır	160	52.8
Medyada İlaç Konusunda Söylenenleri Uygulama Durumu		
Evet uygularım	30	9.9
Sağlık çalışanlarına sorar sonra uygularım	148	48.8
Hayır uygulamam	125	41.3

Ort=Ortalama, Ss=Standart Sapma, Min=Minimum, Maks=Maksimum

Kadınların medya ve televizyon okuryazarlığı ve akılcı ilaç kullanımı puan ortalamaları tanımlayıcı, ilaç ve medya kullanımı özellikleri açısından değerlendirilmiş ve analiz sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur. Buna göre; Kadınların eğitim düzeyi, medeni durumu, sürekli ilaç kullanma durumu ve medyada ilaç konusunda söylenenleri uygulama durumuna göre medya ve televizyon okuryazarlığı puan ortalamalarının anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p<0.05$). Lise mezunlarının puanları okuryazar ve ilkokul mezunlarından; üniversite ve üzeri eğitim mezunlarının puanları ise okuryazar olmayan, okuryazar ve ilkokul mezunlarından anlamlı şekilde yüksektir. Bekar kadınların puanları evlilerden, sürekli ilaç kullanmayanların puanları kullananlardan anlamlı şekilde yüksektir. Ayrıca ilaç kullanımını sağlık çalışanlarına soranların puanları medyada ilaç konusunda söylenenleri uygulayanlardan anlamlı şekilde yüksektir (Tablo 2).

Kadınların eğitim düzeyi, medeni durum, ilaç kullanımı konusunda medyadan bilgi alma durumu, medyada ilaç konusunda söylenenleri uygulama durumu ve ilaç alırken medyadan etkilenme durumuna göre akılcı ilaç kullanımı puan ortalamalarının anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p<0.05$). Lise, üniversite ve üzeri eğitim mezunlarının puanları okuryazar olmayan ve ilkokul mezunlarından; bekar kadınların puanları evlilerden anlamlı şekilde yüksektir. Ayrıca ilaç kullanımı konusunda medyadan bilgi almayanların puanları medyadan bilgi alanlardan, ilaç kullanımını sağlık çalışanlarına soranların puanları medyada ilaç konusunda söylenenleri uygulayanlardan ve ilaç alırken medyadan etkilenmeyenlerin puanları etkilenenlerden anlamlı şekilde yüksektir (Tablo 2).

Tablo 2. Kadınların Tanımlayıcı Özelliklerine Göre MTODÖ ve AİKÖ Toplam Puanlarının Karşılaştırılması

Tanımlayıcı Özellikler	MTODÖ Toplam (Ort±SS)	AİKÖ Toplam (Ort±SS)
Eğitim Durumu		
Okuryazar değil (1)	65.43±14.61	33.60±6.57
Okuryazar (2)	63.00±9.19	35.52±5.09
İlkokul (3)	68.84±12.31	34.64±4.10
Ortaokul (4)	72.86±13.11	35.80±5.90
Lise (5)	78.94±13.79	37.14±4.12
Üniversite ve üzeri (6)	80.39±8.99	37.57±4.98
<i>F</i>	18.618	4.455
<i>p</i>	0.000	0.001
<i>Post-Hoc</i>	5 > 2, 3** / 6 > 1, 2, 3**	5, 6 > 1, 3**
Medeni Durum		
Evli	72.72±12.93	36.00±4.75
Bekar	79.44±11.40	37.17±5.37
<i>t</i>	-4.739	-1.999
<i>p</i>	0.000	0.046
Sürekli İlaç Kullanma Durumu		
Var	72.03±14.30	36.07±4.97
Yok	77.07±9.23	36.67±5.07
<i>t</i>	-3.027	-0.968
<i>p</i>	0.003	0.334
Gün İçerisinde Medya Araçlarını Kullanma Süresi		
1-2 saat	73.21±15.12	35.95±5.43
3-4 saat	75.82±12.03	36.58±4.45
5 saat ve üzeri	77.33±9.99	36.89±5.21
<i>F</i>	2.750	0.882
<i>p</i>	0.066	0.415
İlaç Kullanımı Konusunda Medyadan Bilgi Alma Durumu		
Evet	76.18±10.23	35.80±5.53
Hayır	74.88±14.36	37.10±4.48
<i>t</i>	0.911	-2.249
<i>p</i>	0.363	0.025
Medyada İlaç Konusunda Söylenenleri Uygulama Durumu		
Medyada ilaç konusunda söylenenleri uygulamam	71.28±10.29	33.50±6.55
İlaç uygulamalarını sağlık çalışanlarına sorarım	77.40±11.26	36.92±4.80
<i>t</i>	-2.750	-2.719
<i>p</i>	0.007	0.010
İlaç Alırken Medyadan Etkilenme Durumu		
Evet	75.65±10.74	35.66±5.36
Hayır	75.41±13.45	36.91±4.82
<i>t</i>	0.167	-2.064
<i>p</i>	0.867	0.040

Ort=Ortalama; Ss=Standart sapma, * LSD Testi, ** Dunnett T3 Testi

3.1. Değişkenlerin Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki

Kadınların medya ve televizyon okuryazarlığı puan ortalaması 75.50 ± 12.58 [Min=29.23 / Maks=100.00] ve akılcı ilaç kullanımı puan ortalaması 36.49 ± 5.04 [Min=11.00 / Maks=42.00] olarak belirlenmiştir. Değişkenlerin arasındaki ilişki Tablo 3'te verilmiştir. Medya ve televizyon okuryazarlığı ile akılcı ilaç kullanımı arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ($r=0.313$, $p<0.001$), Medya ve televizyon okuryazarlığı ile yaş arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı ($r=-0.388$, $p<0.001$) ve Akılcı İlaç Kullanımı ile yaş arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı ($r=-0.252$, $p<0.001$) bir ilişki belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri

Değişkenler	Ort	Ss	Yaş	MTDOÖ-Okuryazarlık	Akılcı İlaç Kullanımı
1. Yaş	35.80	14.49	-		
2. MTDOÖ-Okuryazarlık	75.50	12.58	-0.388*	-	
3. Akılcı İlaç Kullanımı	36.49	5.04	-0.252*	0.313*	-

* $p < 0.001$; Ort = Ortalama, Ss = Standart Sapma

Araştırmada kadınların tanıtıcı özelliklerinin ve medya okuryazarlığı düzeylerinin akılcı ilaç kullanımı üzerindeki etkisini belirlemek üzere hiyerarşik çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi öncesinde tanıtıcı özellikler ile akılcı ilaç kullanımı arasındaki ilişkilere bakılmış ve anlamlı ilişki bulunan değişkenler regresyon modeline dahil edilmiştir. Analiz kapsamında kategorik olan değişkenler kukla değişkene dönüştürülmüş ve referans gruplar Tablo 4'te sunulmuştur. Regresyon analizi iki adımda gerçekleştirilmiştir. İlk adımda, modelde tanıtıcı özelliklerin akılcı ilaç kullanımındaki varyansın %18.4'ünü anlamlı şekilde açıkladığı belirlenmiştir ($F=11.114$; $p<0.001$; $R^2=0.184$). Modeldeki yaş değişkeni ile akılcı ilaç kullanımı arasında istatistiksel olarak negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($\beta=-0.225$; $p<0.011$); eğitim durumu ile akılcı ilaç kullanımı arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki ($\beta=5.660$; $p=0.001$) tespit edilmiştir. Buna göre kadınların yaşları azaldıkça akılcı ilaç kullanımları artmaktadır. Üniversite ve üzeri eğitim mezunu olanların akılcı ilaç kullanımı daha yüksektir (Tablo 4). İkinci adımda medya okuryazarlığı eklenerek model yeniden sınanmıştır. Modelde kadınların medya okuryazarlığı puanlarının %4.5 artışla akılcı ilaç kullanımındaki varyansın %22.9'unu anlamlı şekilde açıkladığı saptanmıştır ($F=12.518$; $p<0.001$, $R^2=0.229$; R^2 Değişim=0.045). Kadınların medya okuryazarlığı ile akılcı ilaç kullanımları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($\beta=0.559$; $p<0.001$). Kadınların medya okuryazarlığı düzeyi arttıkça akılcı ilaç kullanımı düzeyleri artmaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. Kadınların Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Hiyerarşik Çoklu Regresyon Modeli

Bağımsız Değişkenler	Adım-1 %95 GA					Adım-2 %95 GA				
	β	Alt Sınır	Üst Sınır	t	p	β	Alt Sınır	Üst Sınır	t	p
Yaş	-0.225	-0.352	-0.098	-3.493	0.001	-0.178	-0.303	-0.052	-2.789	0.006
Eğitim Durumu (Üniversite ve üzeri)	5.660	2.248	9.072	3.265	0.001	4.967	1.629	8.305	2.928	0.004
Medeni Durum (Bekar)	-0.440	-3.908	3.028	-0.250	0.803	0.052	-3.333	3.436	0.030	0.976
İlaç Kullanımı Konusunda Medyadan Bilgi Alma Durumu (Hayır)	0.852	-2.561	4.265	0.491	0.624	-0.007	-3.355	3.341	-0.004	0.997
Medyada İlaç Konusunda Söylenenleri Uygulama Durumu (Hayır)	-1.702	-4.660	1.255	-1.133	0.258	-1.551	-4.431	1.329	-1.060	0.290
İlaç Alırken Medyadan Etkilenme Durumu (Hayır)	-0.043	-3.504	3.418	-0.024	0.981	-0.252	-3.624	3.119	-0.147	0.883
Medya Okuryazarlığı						0.559	0.294	0.824	4.156	<0.001
Model Değerleri										
R^2			0.184					0.229		
R^2 Değişim			0.184					0.045		
F			11.114					12.518		
p			< 0.001					< 0.001		

β =Standart olmayan regresyon katsayısı; %95 GA=%95 Güven Aralığı

4. Tartışma

Kadınlar, toplumsal rolleri gereği sağlık davranışlarını biçimlendirmede merkezi bir konumda yer aldıkları için, toplumda akılcı ilaç kullanımı ve medya ve televizyon okuryazarlığının geliştirilmesinde önemle üzerinde durulması gereken bir örneklem grubudur (Akbarinejad vd., 2017; Kurt vd., 2022). Literatürde kadın örneklemine medya ve televizyon okuryazarlığı ve akılcı ilaç kullanımı bilgisi değişkenlerinin ilişkisini inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle araştırmanın özgün bulgular içerdiği ve bilimsel literatüre önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu bölümde ele alınan kaynaklar genellikle araştırmanın örneklem grubunu da içine alan yetişkin örneklemine yürütülen çalışmalardır. Ayrıca çalışmada elde edilen bulguların geniş bir çerçevede tartışılıp yorumlanabilmesi açısından medya ve televizyon okuryazarlığı kavramını barındıran ve bireyin dijital teknolojileri kullanarak ihtiyaç duyduğu bilgiyi bulma, düzenleme, değerlendirme, analiz etme ve kullanma gibi yeteneklerini inceleyen e-sağlık okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık gibi parametreleri ele alan literatürle tartışılmıştır (Talukdar ve Mete, 2022; Mahmood vd., 2021; Tosun ve Hoşgör, 2021; Lee ve Tak, 2022).

Araştırmada lise mezunu kadınların medya ve televizyon okuryazarlığı düzeyleri; okuryazar olan ve ilkökul mezunlarından, üniversite ve üzeri eğitim mezunlarının puanları ise okuryazar olmayan, okuryazar olan ve ilkökul mezunlarından anlamlı şekilde yüksektir. Araştırmanın bu bulgusuna benzer olarak bir çalışmada eğitim düzeyinin, düzenleyici bir faktör olarak, sağlık bilgisi ve medya okuryazarlığının geliştirilmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir (Shinta vd., 2019). Başka bir çalışmada da medya okuryazarlığı yoluyla bilinçli sağlık kararları alarak koruyucu sağlık davranışlarını edinmede eğitim düzeyinin önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir (Wood, 2022). Literatürde diğer çalışmalarda da eğitim düzeyinin medya okuryazarlığını olumlu etkilediği ve sağlığı koruyucu davranışları desteklediği ifade edilmiştir (Wood, 2022). Pakistanlı kadınlarda yürütülen bir çalışmada da eğitimin dijital okuryazarlık becerileri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir (Mahmood vd., 2021). Literatürdeki diğer çalışmalarda da yetişkinlerin daha yüksek eğitim düzeyleri, e-sağlık ve dijital okuryazarlık ile pozitif ilişkili bulunmuştur (Lee ve Tak, 2022; Tosun ve Hoşgör, 2021). Bu sonuçlara göre kadınlarda eğitim seviyesindeki artış, sağlık bilgilerini medyadaki doğru kaynaklardan edinme ve bu bilgileri yararlı bir şekilde sentezleme konusunda katkı sağlayabilir.

Bu çalışmaya göre bekâr kadınların medya ve televizyon okuryazarlığı düzeyleri evlilerden anlamlı olarak yüksektir. Başka bir çalışmada da bekâr katılımcıların e-sağlık okuryazarlığı düzeylerinin, diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Tosun ve Hoşgör, 2021). Evli bireylerin, farklı sorumlulukları nedeniyle bekar bireylere göre medya ile daha az etkileşimde bulunmaları muhtemeldir. Bu durum, bekâr kadınların medya içeriklerini anlama, analiz etme ve eleştirme konusunda evli kadınlara göre daha avantajlı durumda olabileceğini göstermektedir.

Araştırmada sürekli ilaç kullanmayanların medya ve televizyon okuryazarlığı düzeyleri kullananlardan anlamlı şekilde yüksektir. Bir çalışmada da sürekli ilaç kullananların daha düşük e-sağlık okuryazarlığı düzeyine sahip oldukları saptanmıştır (Değer vd., 2023). Medya ve televizyon okuryazarlığı, bireylerin sağlık konusunda bilinçlenmelerine katkı sağlar. Okuryazarlık düzeyi düşük olan bireyler, sağlıklı yaşam tarzı hakkında daha az bilgiye sahip olabilir ve bu durum, sağlık sorunlarına ve ilaç kullanımına yol açabilir (Barut ve Yağbasan, 2019). Bu durum medya ve televizyon okuryazarlığı düşük olan kadınların, sağlıkla ilgili doğru bilgiyi ayırt etme ve değerlendirme konusunda zorluk yaşayabildiğini ve bunun sürekli ilaç kullanımı gibi sonuçlara yol açabildiğini düşündürülebilir.

İlaç kullanımını sağlık çalışanlarına soranların medya ve televizyon okuryazarlığı düzeyleri medyada ilaç konusunda söylenenleri uygulayanlardan anlamlı şekilde yüksektir. Bir çalışmada da e-sağlık okuryazarlığı daha yüksek olan bireylerin genellikle sağlık durumları hakkında doğru kaynaklardan araştırma yaptıklarını ve dijital ortamdaki içeriklerden etkilenme olasılıklarının daha düşük olduğu saptanmıştır (de Oliveira Collet vd., 2024). Buna göre; medya içeriklerini eleştirel bir gözle değerlendirmeyi sağlayan medya ve televizyon okuryazarlığını yükseltmek, kadınların ilaç kullanımı ile ilgili daha doğru ve güvenilir bilgi kaynaklarına yönelmelerinde faydalı olabilir.

Bu çalışmada lise, üniversite ve üzeri eğitim mezunlarının akılcı ilaç kullanımı bilgisi, okuryazar olmayan ve ilkökul mezunlarından daha yüksektir. Eğitim düzeyi akılcı ilaç kullanımı için belirleyici bir değişkendir. Bir çalışmada da ilköğretim ile lisans öğrenim duruma sahip katılımcıların akılcı ilaç kullanımları istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı bulunmuştur (Durmuş İskender vd., 2023). Başka bir çalışmada da eğitim düzeyi arttıkça akılcı ilaç kullanımına yönelik tutumun olumlu etkilendiği belirlenmiştir (Yılmaz Kurt vd., 2022). Eğitim

düzeyinin artmasıyla kadınların akılcı ilaç kullanımında daha duyarlı, dikkatli ve sorgulayıcı oldukları ve olumlu tutum sergiledikleri düşünülmektedir. Başka bir çalışmaya göre de akılcı ilaç kullanımı kavramı üniversite mezunları tarafından daha fazla bilinmekte, kadınlar ilaçların kullanma talimatını daha fazla okumaktadır (Yaramış ve Ulupınar, 2021). Literatürdeki diğer çalışmalarda da eğitim düzeyi, akılcı ilaç kullanımına etki eden önemli bir değişken olarak değerlendirilmiş, eğitim seviyesinin azalmasıyla birlikte akılcı ilaç kullanımının da azaldığı tespit edilmiştir (Saygılı vd., 2020; Şahin vd., 2022).

Araştırmada bekar kadınların akılcı ilaç kullanımı bilgisi evlilerden anlamlı şekilde yüksektir. Benzer olarak bir çalışmada da bekarların akılcı ilaç kullanımı farkındalıkları evlilere göre daha yüksek bulunmuştur (Tosun ve Hoşgör, 2021). Evli kişilerde “ilacın yan etkileri görüldüğünde ilacı kullanmaya devam etme” ve “komşu ya da yakından ilaç tavsiyesi alma” gibi akılcı olmayan ilaç kullanımı davranışlarının bekar bireylere göre daha çok olduğu (Emik vd., 2023) ve daha fazla oranda kendi kendilerine antibiyotik kullanma eğiliminde oldukları saptanmıştır (Şahin vd., 2022). Bekâr kadınların, sağlık kararları alma hususunda daha bireysel davranmaları ve eğitim/iş yaşamında daha fazla yer alma gibi özelliklere daha fazla sahip olmaları muhtemeldir. Bunu yanı sıra evli kadınlar, özellikle ebeveynlik gibi faktörler nedeniyle sağlıkla ilgili bilgileri araştırmaya daha az vakit bulabilir. Bu durumlar bekar kadınların akılcı ilaç kullanımı bilgisi evlilerden anlamlı şekilde yüksek olmasını açıklayabilir.

Bu araştırmada ilaç kullanımı konusunda medyadan bilgi almayanların akılcı ilaç kullanımı bilgisi, medyadan bilgi alanlardan; ilaç kullanımını sağlık çalışanlarına soranların akılcı ilaç kullanımı bilgisi, medyada ilaç konusunda söylenenleri uygulayanlardan ve ilaç alırken medyadan etkilenmeyenlerin puanları etkilenenlerden anlamlı şekilde yüksektir. Bu bulgular, kadınların ilaç kullanımı ile ilgili bilgi edinme kaynaklarının akılcı ilaç kullanımı bilgisi üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. İlaç kullanımı konusunda medyada sunulan sağlık bilgilerinin doğruluğunu sorgulamanın, eleştirel düşünmek ve güvenilir kaynaklara yönelerek sağlık çalışanlarına danışmanın, kadınların akılcı ilaç kullanımı bilgilerine katkı sunduğu düşünülmektedir (Deniz, 2019; Yaramış ve Ulupınar, 2021).

Araştırmaya katılan kadınlar yüksek medya ve televizyon okuryazarlığına sahiptir. Literatürde bu bulguyu destekler nitelikte çalışmalara rastlanmıştır. Örneğin Pakistan’da yürütülen bir çalışmada kadınların büyük bir bölümünün dijital bilgileri tespit edebildiği, bulabildiği, toplayabildiği, değerlendirebildiği ve kullanabildiği belirlenmiştir (Mahmood vd., 2021). Bir başka çalışmada katılımcıların e-sağlık okuryazarlığı orta düzeyin biraz üzerinde bulunmuştur (Tosun ve Hoşgör, 2021). Genç yetişkin bireylerde yapılan bir çalışmada medya okuryazarlık düzeylerinin yüksek seviyede olduğu saptanmıştır (Tuğtekin ve Mercimek, 2022). Kadınlarda yüksek medya ve televizyon okuryazarlığı, ülkemizde kadınların eğitim düzeyinin giderek artmasıyla ve özellikle covid-19 ve sonrasındaki süreçle birlikte medya okuryazarlığı, dijital okuryazarlık ve e-sağlık okuryazarlığının geliştirilmesine yönelik çalışmaların son yıllarda artırılması ile açıklanabilir. Günümüzde kadınların dijital cihazlara ve internet erişimine daha fazla sahip olmaları, medya okuryazarlıklarını artırmaya katkı sunmuş olabilir.

Araştırmaya katılan kadınlar yüksek akılcı ilaç kullanımı bilgisine sahiptir. Benzer olarak bir çalışmada katılımcıların akılcı ilaç kullanımı tutumlarının oldukça iyi olduğu belirlenmiştir (Yılmaz Kurt vd., 2022). Örneklem grubunun çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bir çalışmada da katılımcıların akılcı ilaç kullanımı puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir (Sabetsarvestani vd., 2024). Literatürdeki diğer çalışmalarda da araştırmanın bulgularına benzer olarak katılımcıların akılcı ilaç kullanımı farkındalığı yüksek bulunmuş (Durmuş İskender vd., 2023; Tosun ve Hoşgör, 2021), akılcı ilaç kullanım bilgisine ve tutumuna sahip oldukları tespit edilmiştir (Kan ve Sevim, 2023; Kaya ve Özdemir, 2022). Büyük çoğunluğunu kadınların oluşturduğu yetişkin örnekleminde yürütülen bir çalışmada da katılımcıların çoğunun (%88.21) akılcı ilaç kullanım düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Çetin ve Çetin, 2024). Bir diğer çalışmada da katılımcıların akılcı ilaç kullanımı hakkındaki bilgi düzeyinin toplum ortalamasının üzerinde olduğu tespit edilmiştir (Emik vd., 2023). Bu durum, toplumda kadınların aile içindeki rolleri doğrultusunda toplumsal olarak sağlıkla ilgili daha fazla sorumluluk taşımaları gibi nedenlerle açıklanabilir.

Araştırmaya göre kadınların medya ve televizyon okuryazarlığı ile akılcı ilaç kullanımı arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Bir çalışmada da akılcı ilaç kullanımı farkındalığı ile sağlık okuryazarlığının birbirini pozitif yönde etkilediği saptanmıştır (Durmuş İskender vd., 2023). Başka bir çalışmada da e-sağlık okuryazarlığı düzeyi arttıkça akılcı ilaç kullanımı farkındalığının da arttığı belirlenmiştir (Tosun ve Hoşgör, 2021). Bu sonuca göre, kadınlarda medya ve televizyon okuryazarlığının artması, medya içeriklerini doğru bir

şekilde anlamalarına ve değerlendirmelerine katkı sunabilir. Bu durum kadınların sağlık konusunda daha fazla bilgi edinmeleri, yanlış bilgilerden daha az etkilenmeleri ve daha sağlıklı kararlar almaları konusunda destekleyici olabilir.

Bu çalışmada katılımcıların medya ve televizyon okuryazarlığı ile yaş arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki vardır. Benzer olarak, literatürdeki çalışmalarda yaş arttıkça sağlık okuryazarlığı ve e-sağlık okuryazarlığı düzeyinin azaldığı belirlenmiştir (Değer vd., 2023; Durmuş İskender vd., 2023). Bir çalışmada ise yetişkinlerde e-sağlık okuryazarlığı artan yaşla pozitif ilişkili bulunmuştur (Lee ve Tak, 2022). Bu bulgular, yaş ile medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin karmaşıklığını vurgulayarak, kadınların belirli medya okuryazarlığı becerilerine sahip olsalar da, yaş ilerledikçe kuşakların medya ile yakın ilişkili olma alışkanlıkları değişeceği için gelişen dijital ortamda belirli zorluklarla da karşılaşabileceklerini düşündürmektedir. Genç bireyler, dijital platformlarda daha fazla zaman geçirebilmekte ve dijital medya okuryazarlığı konusunda daha fazla eğitim almış olabilmektedir. Diğer taraftan; yaşça daha büyük bireyler genellikle medya ve dijital araçları daha az kullanmakta ve teknolojik değişimlere uyum sağlama konusunda zorluk yaşayabilmektedir.

Araştırma modelinde yaş kadınların akılcı ilaç kullanımını anlamlı şekilde yordayan bir değişken olarak yer almıştır. Buna göre akılcı ilaç kullanımı ile yaş arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki vardır. Bir çalışmada yaş ilerledikçe, akılcı olmayan ilaç kullanım durumlarından olan “düzenli ilaç kullanımının azaldığı” ve “ilaçların önerilen doz ve sürede kullanılmadığı” saptanmıştır (Beggi ve Aşık, 2019). Başka bir çalışmada da 50 yaş üstü bireylerin diğerlerine göre kendi kendine antibiyotik kullanma eğiliminde oldukları, 30-49 yaş arası bireylerin ilaç prospektüsü okuduğu saptanmıştır (Şahin vd., 2022). Bu doğrultuda kadınlarda yaş ilerledikçe, dijital okuryazarlık eksiklikleri, bilişsel gerileme, unutkanlık, daha fazla sağlık sorunu ve ilaç kullanımı gibi durumların ortaya çıkması genç kadınlara göre daha muhtemeldir. Bunların yanı sıra ilaç kullanımıyla ilgili güncel ve doğru bilgilere ulaşabilme olasılığı da yaşla birlikte azalabilmektedir. Bütün bunlar akılcı ilaç kullanımı konusunda zorluklara neden olabilir.

5. Sonuç ve Öneriler

Araştırmaya katılan kadınların medya ve televizyona ilişkin okuryazarlık düzeyleri yüksektir ve akılcı ilaç kullanım bilgisine sahiplerdir. Kadınların medya ve televizyon okuryazarlık düzeyleri arttıkça akılcı ilaç kullanım bilgisi artmaktadır. Eğitim düzeyi yüksek olan, bekar ve ilaç kullanımını sağlık çalışanlarına soran kadınların medya ve televizyon okuryazarlığı ve akılcı ilaç kullanımı daha yüksektir. Ayrıca sürekli ilaç kullanmayan kadınlar medya ve televizyon okuryazarlığı konusunda daha iyi iken, ilaç kullanımı konusunda medyadan bilgi almayanların akılcı ilaç kullanımı bilgi düzeyi daha fazladır. Medya okuryazarlığının akılcı ilaç kullanımı ile ilişkisinden yola çıkarak medyada akılcı ilaç kullanımı konusunda doğru ve geçerli içeriklere yer verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Toplumda kadının başta anne ve eş rolleri ile pek çok kişiyi etkilediği düşünüldüğünde özellikle kadınlara yönelik medya içeriklerinin oluşturulması toplumda bu yönde geliştirici ve iyileştirici bir uygulama olacaktır. Kadınlar başta olmak üzere toplumdaki tüm bireylerin akılcı ilaç kullanımı ile medya ve televizyon okuryazarlığı konusunda farkındalığını erken yaşlarda oluşturmak için eğitim-öğretim sisteminin farklı basamaklarında akılcı ilaç kullanımı ve medya ve televizyon okuryazarlığıyla ilgili içeriklere yer verilmesi önerilmektedir. Kadınların akılcı ilaç kullanımı ile medya ve televizyon okuryazarlığı becerilerini artırmak için günümüzde daha fazla zaman geçirilen dijital ortamlarda e-sağlık eğitim modülleri ile desteklenmeleri ve bu konunun sağlık politikalarında daha fazla yer bulması oldukça önemlidir. Ayrıca kadınlarda akılcı ilaç kullanımı ve medya okuryazarlığını geliştirici müdahaleleri içeren randomize kontrollü çalışmalar yürütülmesi, bu konunun kanıt düzeyi yüksek verilerle ele alınması açısından oldukça önemli bir yaklaşım olacaktır.

Kaynaklar

- Akbarinejad, F., Soleymani, M., & Shahrzadi, L. (2017). The relationship between media literacy and health literacy among pregnant women in health centers of isfahan. *Journal of Education and Health Promotion*, 6(1), 17. <https://doi.org/10.4103/2277-9531.204749>.
- Altıntop, M., Bak, G., Bak, A. (2020). Yeni medya okuryazarlığı. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(24), 414–421.
- Aslam, A., Khatoon, S., Mehdi, M., Mumtaz, S., Murtaza, B. (2016). Evaluation of rational drug use at teaching hospitals in punjab, Pakistan. *Journal of Pharmacy Practice and Community Medicine*, 2(2), 54–57.
- Aslan, F. (2018). Okullarda sağlığın geliştirilmesi uygulamalarında medya okuryazarlığı yaklaşımının kullanılması, *STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 27(4), 284–290.
- Aydemir, S., Erdamar, G. (2018). Thematic, methodological and statistical tendencies of studies in the field of media literacy education. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(4), 1155-1166. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.409585>
- Barut, M., Yağbasan, M. (2019). Medya Okuryazarlığının Toplumsal Karşılığı Üzerine Ampirik Bir Çalışma (Elazığ İli Özelinde Akademisyenler İle Vatandaşlar Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz) Üzerine Ampirik Bir Çalışma (Elazığ İli Özelinde Akademisyenler İle Vatandaşlar Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz). *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 48-72.
- Bayrak, N.Y., Polat, H. (2021). Determination of Information and Behaviors of Inpatients in Internal Medicine Clinics About Rational Drug Use in Turkey: A Descriptive Cross-Sectional Study. *International Journal of Caring Sciences*, 14(3), 1871-1881. https://www.internationaljournalofcaringsciences.org/docs/35_polat_original_14_3.pdf
- Beggi, B., Aşık, Z. (2019). Aile hekimliği polikliniğine başvuran hastaların akılcı ilaç kullanımı yönünden değerlendirilmesi. *Ankara Medical Journal*, 19(2), 251-260.
- Bilişli, Y. (2019). Medya ve sağlık arasındaki sınırları keşfetmek: eleştirel medya sağlığı okuryazarlığı bağlamında sağlık haberlerine yaklaşım. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 197–219.
- Çetin, S., Çetin, E. (2024). Researching the Levels of Rational Drug Use of Individuals. *Journal of Healthcare Management and Leadership*, (1), 100-110.
- Çınar, A. S. (2018). Pınarhisar’da beş yaş altı çocuğu olan annelerin akılcı ilaç kullanım durumu ve etkileyen etmenler, [Yüksek lisans tezi, Kırklareli Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi
- de Oliveira Collet, G., de Moraes Ferreira, F., Ceron, D.F. vd. (2024). Influence of digital health literacy on online health-related behaviors influenced by internet advertising. *BMC Public Health* 24, 1949 <https://doi.org/10.1186/s12889-024-19506-6>.
- Değer, M. S., Sezerol, M. A., & Atak, M. (2023). Rational drug and antibiotic use status, E-Health Literacy in Syrian Immigrants and related factors: a cross-sectional study. *Antibiotics*, 12(10), 1531.
- Değerli, A., Değerli, B. (2018). "Medya okuryazarlığı bağlamında sağlık alanındaki yalan içeriklerin sosyal ağlarda yayılımına bir bakış", 4. Sağlık İletişimi Sempozyumu: Antalya (ss. 147–168).
- Demirtaş, Z., Dağtekin, G., Sağlan, R., Alaiye, M., Önsüz, M. F., Işıklı, B., ... Metintaş, S. (2018). Akılcı ilaç kullanımı ölçeği geçerlilik ve güvenilirliği, *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 3(3), 37–46.
- Deniz, S. (2019). Akılcı İlaç Kullanımına İlişkin Tutum ve Davranışların Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22(3), 619-632.
- Durmuş İskender, M., Özcan, E., Gülsoy, A., & Uyan, Y. (2023). Yetişkin Bireylerde Akılcı İlaç Kullanımı Öz Farkındalığı ile Sağlık Okuryazarlığı Arasındaki İlişki: Kesitsel Bir Araştırma. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 17(4), 512-520.
- Emik, K. Y., Önal, A. E., & Önal, E. R. (2023). The Level of Knowledge, Behaviors, and Attitudes on Rational Use of Drugs of Patients Who Applied to the Family Health Center in Istanbul, Türkiye: A Cross-Sectional Study. *Pharmacology & Pharmacy*, 14(12), 493-512.
- Ercan, T., Biçer, D. F. (2019). Tüketicilerin akılcı ilaç kullanımına yönelik bilgi düzeyleri ve davranışlarını etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi: Sivas ili örneği, *Journal, Business & Management Studies: An International*, 7(2), 998–1021.
- Güner, T., Kuzu, A., Bayraktaroğlu, T. (2020). Diyabetli bireylerde sağlık okuryazarlığı ve akılcı ilaç kullanımı arasındaki ilişki. *Turkish Journal of Diabetes and Obesity*, 4(3), 214-223. <https://doi.org/10.25048/tudod.775075>
- HaberTürk. (2010), 26 Temmuz. Reçetesiz İlaç Kullanım Oranı Yüzde 48. <https://www.haberturk.com/saglik/haber/510786-recetesiz-ilac-kullanim-orani-yuzde-48>
- Halliwell, E., Easun, A., Harcourt, D. (2011). Body dissatisfaction: Can a short media literacy message reduce negative media exposure effects amongst adolescent girls?, *British Journal of Health Psychology*, 16, 396–403.

- İskender, M. (2023). The relationship between self-awareness of rational drug use and health literacy in adult individuals: a cross-sectional study. *Turkish Journal of Family Medicine & Primary Care*, 17(4), 512-520. <https://doi.org/10.21763/tjfmpe.1341723>
- Kan, Z., Sevim, E. (2023). Sağlık Okuryazarlığı ile Akılcı İlaç Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26(3), 641-654.
- Kaya, A. B., & Özdemir, F. K. (2022). Ebeveynlerin Sağlık Algısı ve Akılcı İlaç Kullanım Tutumları. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 229-246.
- Kolukisa, T. (2020). Hastanede çocuğu yatan annelerin çocuklarda akılcı ilaç kullanımı ile ilgili bilgi durumlarının belirlenmesi. [Yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi
- Korkmaz, Ö. 2011. Medya ve televizyon okuryazarlık düzeyleri ölçeği geçerlilik ve güvenirlik çalışması, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(110-125).
- Kubat, H. 2018. Hekimlerin akılcı ilaç kullanımı ve farmakovijilansa yönelik bilgi ve tutumları, *Cukurova Medical Journal*, 43(2), 286-294.
- Kurt, F. Y., Kahriman, İ., Atay, S., & Aldemir, F. (2022). Annelerin Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Tutumları ve Reçetesiz İlaç Kullanım Durumlarının İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 487-496.
- Lee, J., Tak, S. H. (2022). Factors associated with eHealth literacy focusing on digital literacy components: a cross-sectional study of middle-aged adults in South Korea. *Digital Health*, 8.
- Levin-Zamir, D., Bertschi, I. (2018). Media health literacy, ehealth literacy, and the role of the social environment in context. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(8), 1643. <https://doi.org/10.3390/ijerph15081643>
- Mahmood, M., Batool, S. H., & Ahmmad, M. (2021). Investigating digital information literacy in relation with demographic factors: A case of women in Pakistan. *Library Philosophy and Practice*, 1-16.
- Mcarthur, S. A., Education, S. E., Issue, S., Girls, B., July, L. 2016. Black girls and critical media literacy for social activism, *English Education*, 48(4), 362-379.
- Özyurt, E., Aydın, İ., Aydın, H., Erduran, S., Uğurlu, D., Akar, Y., Yörük, S. 2018. Dışkayı yıldırım beyazıt eğitim araştırma hastanesinde'ki hastaların akılcı ilaç kullanımı hakkında bilgi, tutum ve davranışları, *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 5(2), 208-219.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. "Ebeveynler İçin El Kitabı". https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/hizliersim_icerik_goster.php?Guid=B42B65EF-A9BD-474F-A507-88376B0B196A&Id=1
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. "Kadınların Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2". https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/Kamuoyu/Kad%C4%B1nlar%C4%B1n%20Televizyon%20C4%B0zleme%20E%C4%9Filimleri%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%20-2%20_0103.pdf
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. "Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2018". <https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/Kamuoyu/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.pdf>
- Saygılı, M., Kandemir Türe, A., Kaya, M., & Sönmez, S. (2020). Eczaneye Başvuran Hastalarda Akılcı İlaç Kullanımı/Rational Drug Use in Patients Admitted to a Pharmacy. *Usaysad Derg.* 6(3): 529-540.
- Scull, T., Kupersmidt, J., Malik, C., & Morgan-López, A. (2018). Using media literacy education for adolescent sexual health promotion in middle school: randomized control trial of media aware. *Journal of Health Communication*, 23(12), 1051-1063. <https://doi.org/10.1080/10810730.2018.1548669>
- Semerçi, V. (2023). Evaluation of the efficiency of the lesson on rational drug use given to university students. *Journal of Higher Education and Science*, 13(2), 280-286. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1149435>
- Shinta, A., Salleh, M., & Saliman, A. (2019). Analysis of the moderating effect of media literacy on cervical cancer preventive behaviours. *Jurnal Komunikasi Malaysian Journal of Communication*, 35(1), 156-170. <https://doi.org/10.17576/jkmjc-2019-3501-11>
- Sørensen, K., Broucke, S., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., Słowska, Z., ... & Brand, H. (2012). Health literacy and public health: a systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health*, 12(1). <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-80>
- Şahin, N., Çakmak, N. C. S., & Sönmez, D. Z. (2022). Toplumun Akılcı İlaç Kullanımına İlişkin Bilgi ve Uygulamalarının Belirlenmesi: Çankırı İli Örneği. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 21-29.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. "On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)". <https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/On-Birinci-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-%C3%96zel-%C4%B0htisas-Komisyonlar%C4%B1-El-Kitab%C4%B1.pdf>
- Talukdar, D., Mete, J. (2022). Exploration of Digital Literacy Among Muslim Household Women in West Bengal, India. *Khazanah Pendidikan Islam*, 4(1), 37-50.
- Tang, Q., Wan, L., Lu, J., Wu, W., Wu, H., Liu, Z., ... & Lü, J. (2022). Rational medication management mode

- and its implementation effect for the elderly with multimorbidity: a prospective cohort study in China. *Frontiers in Public Health*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.992959>
- Tosun, N., Hoşgör, H. (2021). E-sağlık okuryazarlığı ve akılcı ilaç kullanımı farkındalığı arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 82-102.
- Tuğtekin, U., Mercimek, B. (2022). Genç Yetişkinlerin Yeni Medya Okuryazarlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49, 519-537.
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, (2020). Akılcı İlaç Kullanımı. <https://akilciilac.titck.gov.tr/>
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu. (2018). "Akılcı İlaç Kullanımı Ulusal Eylem Planı 2018-2022 Çalıştayı". <https://www.titck.gov.tr/haber/akilci-ilac-kullanimi-ulusal-eylem-plani-2018-2022-calistayi-27122018172841>
- Uyar, M., Hasdemir, T. A. (2020). Medya okuryazarlığının değerlendirilmesi: konular, sorunlar ve olasılıklar. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 76-89.
- Wood, A. (2022). Media health literacy on preventive health behavior among indonesian women. *International Journal of Media and Communication Research*, 3(1), 44-52. <https://doi.org/10.25299/ijmcr.v3i1.8138>.
- World Health Organization. (2002). Promoting Rational Use of Medicines: Core Components. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/67438/WHO_EDM_2002.3.pdf
- Yağar, F., Soysal, A. (2018). Akılcı ilaç kullanımı ile ilgili hastane uygulamalarının değerlendirilmesi: asistan hekimler örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(1), 81-96.
- Yaramış, M. İ., Ulupınar, S. (2021). Bir aile sağlığı merkezine kayıtlı bireylerin akılcı ilaç kullanım davranışları. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 10-20.
- Yılmaz, H., Çıtıl, R. (2022). Üniversite hastanesine başvuran hastalarda akılcı ilaç kullanımı ve etkileyen faktörler. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 31(3), 161-171.
- Yılmaz, M., Güler, N., Güler, G., & Kocataş, S. (2011). Bir grup kadının ilaç kullanımı ile ilgili bazı davranışları: Akılcı mı? *Cumhuriyet Medical Journal*, 33(3), 266-277.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nun tarih 07.11.2019 sayı 07 ve karar 22 ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-

